

3. 10. 2017

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Lichevní smlouvy v občanském zákoníku

Před účinností zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“) měl účastník smlouvy, kterou uzavřel v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek, dle ustanovení § 49 zákona č. [40/1964](#) Sb., občanský zákoník, (dále jen „občanský zákoník“ nebo „stará právní úprava“) možnost odstoupit od takové smlouvy. Dle staré právní úpravy bylo k tomu, aby účastník mohl využít institutu odstoupení od smlouvy nutné, aby byly naplněny obě zákonem předpokládané podmínky současně, tzn., aby osoba uzavřela smlouvu v tísní, tzn. „byla v takovém hospodářském a psychickém stavu, jenž na ni – objektivně posuzováno – doléhal tak závažným způsobem, že tato osoba bez svobodného utváření své vůle uzavře smlouvu, která jí zřejmě působí újmu, a kterou by za normálních okolností pro sebe jako neprospěšnou neuzavřela“, jak vyplývá mj. z rozhodnutí Ústavního soudu - ÚS I. ÚS 65/96) a smlouvu zároveň uzavřela za nápadně nevýhodných podmínek, o kterých se dá hovořit u tzv. ekvivalentních (vzájemně poskytnutých) plnění, které jsou v daném případě ve zjevném nepoměru. Smlouva uzavřená v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek však byla neplatná pouze relativně, což znamená, že se považovala za platnou, dokud se účastník neplatnosti nedovolal. Oproti tomu dříve zákonem neupravené lichevní smlouvy, byly neplatné absolutně, jak vyplývá mj. z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR - 22 Cdo 1993/2001. Do účinnosti NOZ tak bylo v rámci smluv uzavřených v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek využíváno prakticky dvou institutů, a to ustanovení § 49 občanského zákoníku nebo judikaturou ustáleného a hojně užívaného institutu tzv. lichevních smluv.



V naší právní úpravě tento institut byl a je obsažen i v ustanovení § 218 zákona č. [40/2009](#) Sb., trestní zákoník, kdy trestným činem je, pokud někdo „zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.“

Právě s ohledem na shora uvedené a dále s ohledem na skutečnost, že „zákaz lichevních smluv se objevuje v řadě občanských kodexů Evropy (např. Německo, Nizozemí, Rakousko atd.). Navržená úprava bere v úvahu tyto zahraniční vzory, ale zejména vychází z vládního návrhu československého občanského zákoníku z r. 1937“, jak vyplývá z důvodové zprávy k zákonu č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, bylo více než jasné, že úprava lichevních smluv bude zakotvena i jako občanskoprávní institut přímo v zákoně a proto je od účinnosti NOZ obsažena v ustanovení § 1796 NOZ, který označuje smlouvu „při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru“ za absolutně neplatnou.

V situacích charakterizujících lichevní jednání tak zásada ochrany autonomie vůle je korigována

zásadou ochrany slabšího.

Oproti požadavku tísne dle staré právní úpravy, kdy tato musela mít základ v objektivně existujícím a působícím stavu, kdy pro tíseň musel existovat objektivní důvod a současně taková tíseň musela být pohnutkou pro projev vůle osoby jednající v tísni, lichevní smlouvy dle NOZ jsou v tomto ohledu chápány daleko šířeji, neboť tíseň jako znak lichevní smlouvy může být např. pouze v hlavě, resp. představě osoby, která v tísni jedná. Tíseň, jak byla chápána starou právní úpravou tak samozřejmě bude s jistotou i nadále chápána jako tíseň způsobující neplatnost smlouvy, ale za tíseň může být považována i vážná skutečnost, která povede osobu k uzavření smlouvy, což učiní proto, že bude mít představu o tom, že je to lepší varianta, než smlouvu neuzavřít.

Nezkušenost není pouze kritériem týkajícím se věku jednající osoby, ale může spočívat i v jiných skutečnostech, posuzovaných individuálně v každém jednotlivém případě. Stejně tak rozumová slabost bude uvažována v každém konkrétním případě, někde to může být opilost jednajícího, jinde vliv léků na osobu, nižší intelekt nebo pourazový stav, opět nikoliv paušalizovaně, ale s ohledem na každého jedince jednajícího v rozumové slabosti. Z komentáře k NOZ pak vyplývá, že „rozrušením se rozumí duševní vzrušení podstatně omezující možnost či schopnost si věc rádně rozvážit; lehkomyšlností pak přístup, který spočívá v nedostatku starosti o význam a dosah vlastního rozhodnutí“.

Obecně se dá říci, že ustanovení o lichevní smlouvě je jen širším pojetím jednání souvisejícími s požadavkem dobrých mravů (obsažen např. v ustanovení § 2 NOZ), kdy pokud by smlouva uzavřená s někým, kdo se nachází v takové životní situaci, že pokud by v ní nebyla, pak by takovou smlouvu neuzavřela, je právě s dobrými mravy v rozporu a je tudíž neplatná. Byť tedy dřívější právní úprava počítala spíše s restriktivním pojetím tísne, dle NOZ je takové pojetí tísne, rozumové slabosti, lehkomyšlnosti, nezkušenosti apod. chápáno šířeji, což by mělo vést k velké obezřetnosti při uzavírání smluv, nicméně nutno říci, že i tento fakt je samozřejmě korigován, a to dalšími podmínkami lichevní smlouvy, jako je např. zneužití shora popsaného stavu druhou stranou smlouvy, hrubý nepoměr plnění a získání prospěchu pro sebe nebo jiného.

Pokud má být konstatováno, že smlouva je smlouvou lichevní, pak musí dojít nejen k naplnění tzv. subjektivních znaků lichevní smlouvy, jako je např. tíseň nebo rozumová slabost, ale musí být naplněn i znak tzv. objektivní, tedy hrubý nepoměr vzájemně poskytnutých plnění. Opět je třeba říci, že jakýmsi obecným vodítkem pro posouzení, zda se jednalo o hrubý nepoměr poskytnutých plnění, může být např. skutečnost, že protiplnění za věc, kterou poskytuje osoba jednající v tísni, bude v hodnotě menší než polovina obvyklé ceny takové poskytované věci. Nicméně bude záležet na konkrétních okolnostech, např. na účelu uzavření smlouvy, jejím hospodářském významu, rizikovosti, ekonomických ukazatelích apod. Jakýmsi pojítkem mezi těmito znaky je právě úmysl osoby zneužít stavu druhé osoby a využít takový stav k tomu, aby sebe nebo jiného obohatil.

Institut lichevní smlouvy byl implementován do nového občanského zákoníku zejména z důvodu ochrany slabší strany, bohužel se ale v praxi často setkáváme s případy, kdy tento institut je zneužíván. Je skutečně komplikované čelit skutečnosti, že osoba, která smlouvu uzavře za vzájemně dohodnutých podmínek, s odstupem času tuto napadne s tím, že druhý účastník zneužil její momentální situace, která ji k podpisu dohnala a způsobila, že osoba uzavřela pro ni nevýhodnou smlouvu. Bohužel se dost těžko prokazuje, že k ničemu takovému nedošlo a podpis smlouvy byl přáním obou účastníků. Z tohoto důvodu je skutečně na místě velmi dobře zvažovat, než s někým podepíšeme zdánlivě výhodnou smlouvu, abychom se vyvarovali tomu, že bude později jako neplatná napadena, kdy skutečně se v takovém případě jedná o neplatnost absolutní, nikoliv relativní, jako tomu bylo ve staré právní úpravě při uzavření smlouvy v tísni a za nápadně nevýhodných podmínek. Pokud to tedy je v našich silách, je na místě prověřit jak druhou stranu, se kterou se chystám

smlouvu uzavřít, např. prostřednictvím veřejně dostupných databází, ale také, pokud skutečně je zřejmé, že se jedná o plnění ve vzájemném nepoměru a jeli nám tato skutečnost zřejmá, zjistit, z jakého důvodu chce druhá strana smlouvu uzavřít a případně přímo do smlouvy zakotvit takový důvod, je-li rozumný a způsobilý nás ochránit. Nezajistíme si, že druhá strana smlouvu nenapadne, ale minimálně můžeme v budoucnu prokázat, že jsme udělali maximum, že jsme rozhodně ničí tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti nezneužili, ale druhá strana se svobodně rozhodla smlouvu uzavřít.

Mgr. Lucie Mokrenová

[Advokátní kancelář JELÍNEK & Partneři s.r.o.](#)

Pardubice - Dražkovice 181
533 33 Pardubice - Dražkovice

Velké náměstí 1
500 03 Hradec Králové

Tel.: +420 466 310 691
Fax: +420 466 310 691
gsm: +420 724 794 986
e-mail: advokati@advokatijelinek.cz

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Byznys a paragrafy, díl 31. - létající pořizovatel ve světle nového stavebního zákona](#)
- [SCHEJBAL& PARTNERS stáli u získání jedné z prvních licencí dle MiCA v ČR](#)
- [Proč dnes více než polovina M&A transakcí ve střední Evropě nekončí podpisem](#)
- [Přehnaná, nebo důvodná prevence? Zajištění a utvrzení závazků v praxi](#)
- [Návrh nového zákona o digitální ekonomice](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 30.: Jednání za s.r.o. - zápis jednatelského oprávnění do obchodního rejstříku](#)
- [Prověřování zahraničních investic a kybernetická regulace: řízená služba jako nová transakční proměnná](#)
- [Předběžné opatření a další instituty k ochraně věřitelů při přeměnách](#)
- [Silná koruna: jaké dopady má posilující koruna na české firmy](#)
- [Problematické aspekty změn v úpravě odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 29.: Jednání za s.r.o. - jednatelé](#)